

GÖRFÖL TIBOR

Érintkezésben a katolikus egyház globális tudatával

RECENZÍÓ

DOI: 10.56699/MT.2023.4.10

ABSZTRAKT

A Ferenc pápa migrációs politikájáról szóló, *Úton egy jobb világ felé* című könyv rávilágít a 20. és 21. századi katolikus egyházfők között megfigyelhető tanbeli folytonosságra, s ily módon segítséget nyújt Ferenc pápa alakjának és tanításának pontosabb megértéséhez. Bemutatja a menekültek világnapján mondott pápai beszédek történelmi kontextusát, rávilágít az argentin pápa nemzetközi tevékenységének földrajzi mintáira, és alkalmazott módszerének segítségével bemutatja a pápai szövegek rejtett jelentésrendszerét.

KULCSSZAVAK: migráció, Ferenc pápa, tanbeli folytonosság, színódus, Solymári Dániel

Azzal együtt, hogy a menekültek és a migránsok kérdése az elmúlt nyolc évben különös hangsúlyokkal jelent meg a nyilvánosságban, olyan tényezőt jelent, amely rendkívül világosan tanúsítja a folytonosságot a 20. század pápáinak gondolkodása és Ferenc pápa üzenete között. Solymári Dániel nemcsak hiánypótló, de bizonyos téves beidegződések lebontásában és a kortárs pápai tanítóhivatal pontosabb megértésében is segítséget nyújtó, *Úton egy jobb világ felé* című könyve maga is kidomborítja ezt a folytonosságot, amikor például XII. Piusz *Exsul familia* kezdetű enciklikájára hivatkozik, de éppúgy hivatkozhatott volna II. János Pál pápára is, aki szerint „a katolicitás nemcsak a megkeresztelték testvéri közösségében fejeződik ki, hanem az idegenek iránt tanúsított vendégszeretetben is, függetlenül attól, milyen a vallási hovatartozásuk, elutasítva minden kirekesztést és faji alapú diszkriminációt”.

A 2023 októberében tartott püspöki színódus során a katolikus egyházfő kitüntetett témává tette meg a migráció kérdését, és október 19-én mondott beszédében egészen konkrét és figyelmeztető szándékú üzenettel fordult az egész világegyházat reprezentáló római esemény résztvevőihez: „Hány testvérünk és nővérünk van ma ugyanabban a helyzetben, mint a[z] irgalmas szamaritánusról szóló] példabeszédben szereplő úton

lévő? Nagyon sokan! Hányat rabolnak ki, vetkőztetnek le és vernek meg útközben? Az emberek útnak indulnak, mert gátlástalan emberkereskedők becsapják őket. Aztán árucikként eladják őket. Bezárják, fogságba vetik, kizsákmányolják és rabszolgasorba taszítják őket. Megalázzák, megkínózzák és megerőszakolják őket. Sokan, nagyon sokan meghalnak anélkül, hogy valaha is célba érnének. Korunk migrációs útvonalait sebesült és félholtan magukra hagyott férfiak és nők népesítik be, testvéreink és nővéreink, akiknek fájdalma Istenhez kiált. Sok esetben háború és terrorizmus elől menekülő emberek, ahogyan azt sajnos ezekben a napokban is látjuk.” A pápa szavai nem hagynak kétséget afelől, hogy a migránsok és a menekülők helyzete iránti érdeklődése semmit sem veszített erejéből az elmúlt tíz év folyamán, sőt azóta, hogy 2013 júliusában ellátogatott Lampe-dusa szigetére, talán még fokozódott is.

E tíz évben a migráció kérdése olyan politikai, társadalmi és társadalomtudományi viták fókuszába került, amelyek rendkívül nehézé teszik a jelenség józan és körültekintő megítélését. Ezért szerencsés körülmény, hogy Solymári Dániel könyve elsődlegesen annak a józanságnak a szolgálatában áll, amely magukra a pápai állásfoglalásokra és üzenetekre kíván figyelni, s minden külső ideológiai vagy gazdasági megfontolástól függetlenül a katolikus egyházfő eredeti meggyőződéseire kíván rávilágítani. Ez a fajta megközelítésmód lehetővé teszi, hogy a migrációval összefüggésben rámutasson a pápai tanítóhivatal töretlen folytonosságára, ami azért is lényeges, mert Ferenc pápaságával kapcsolatban talán éppen a folytonosság kérdése merül fel leggyakrabban, az a probléma, hogy tevékenysége és tanítása vajon folytonos-e elődeiével, vagy pedig törést hoz magával a modern pápaság történetében. Nem véletlen, hogy ugyanez a kérdés a II. vatikáni zsinattal kapcsolatban is ugyanígy fogalmazódik meg immár hat évtizede, s ahogyan egyesek szemében a zsinat megtöri a katolikus folytonosságot, mások szerint a hagyomány továbbszövésének egyetlen hiteles garanciája. Ferencel végső soron az önmagát a második világháború után új módon meghatározni próbáló katolikus egyház kitüntetett eseménye, a zsinat értelmezése lép új szakaszba – és ennek óriási jelentősége van.

De mégis mi indította el Ferencel kapcsolatban a folytonosságot érintő vitákat? Bizonyos külsőségek a megválasztása utáni percektől fogva szembetűnők voltak. Egyszer csak megjelent az erélyen az egyszerű fehér ruhát viselő, valószínűleg kevesek által ismert latin-amerikai püspök, és a lehető legszokványosabb köszöntéssel üdvözölte az összesereglett sokaságot; az emberek imáit kérte, és hangsúlyosan püspöknek mondta magát. Nem költözött

A migrációval összefüggésben rámutasson a pápai tanítóhivatal töretlen folytonosságára, ami azért is lényeges, mert Ferenc pápaságával kapcsolatban talán éppen a folytonosság kérdése merül fel leggyakrabban, az a probléma, hogy tevékenysége és tanítása vajon folytonos-e elődeiével, vagy pedig törést hoz magával a modern pápaság történetében.

be a pápai lakosztályba, viseltes cipőben jár-ke, és szerény autókkal utazik. Már júliusban elutazott Lampedusára, a kétségbeesett migránsoknak átmeneti tartózkodási helyet biztosító olasz szigetre. És aztán elkezdtek sorjázni a szokatlan gesztusok, a börtönben fogva tartottak lábának megmosásától az egymással versengő dél-szudáni politikai vezetők lábának spontán megcsókolásáig. Az emberek olyan megnyilvánulásokat kezdtek tapasztalni a pápa részéről, amilyeneket korábban elképzelni sem tudtak volna.

Nem túlzás azt állítani, hogy ezek a külső gesztusok egyháztörténeti jelentőségűek voltak. Mi sem természetesebb, hogy a meghökkentő tetteket a tanítás és az állásfoglalások terén is szokatlan megnyilvánulások kísérik. A teremtet világnak ártó tevékenységformákat Ferenc pápa nem habozik bűnnek nevezni (*Laudato si'* enciklika), aggasztja a bezárkózó nacionalizmus, és fájdalommal tölti el, hogy az új keletű populizmus számító politikai célok szolgálatába állítja a nép egész kultúráját, a társadalmak legalantasabb hajlamait szolgálja ki, és saját országa látszólagos védelmében gyűlöletet kelt más népek ellen (*Fratelli tutti* enciklika). Ferenc pápa írásai közvetlen hangvételük ellenére is a globális történelem szintjén mozognak, és olyan közlőre veszik szemügyre a világ jelenségeit, mint egykor II. János Pál dokumentumai.

Legalább két olyan válság kötődik Ferenc pápaságához, amelyre határozottan reagálnia kellett, és mindkét reakciója arról tanúskodik, hogy pápaságával a katolikus egyház határozott lépésekkel haladt előre a tényleges valóság elfogadásához vezető útján. Az első az egyházban elkövetett szexuális bántalmazásokkal összefüggő botrány volt, amellyel szembeszülve a teljes őszinteség mellett döntött. Akik még emlékeznek például a chilei egyháznak írt levelére, tudják, hogy az áldozatokat helyezte a középpontba, a szörnyű jelenség gyökereinek feltárását szorgalmazta, és kiemelte, hogy a botrányos esetek „elleplezésének kultúrája” összeegyeztethetetlen az „evangélium logikájával”.

A másik válság a Covid-járvánnyal függött össze. A beteg világról és az egyház kivánatos stratégiáiról mondott pápai beszédek megerősítették azt, ami kezdettől sajátja volt Ferencnek: azt a meggyőződést, hogy az egyháznak végre ki kell lépnie szűk világából, el kell indulnia az emberek tényleges életvilága felé, s nem foroghat állandóan önmaga körül, elítélve másokat, és melodramatikus áldozati szerepbe merevedve. Ki tudná elfelejteni azokat a megválasztása előtti napon mondott szavait, hogy Krisztus kopogtat az egyház ajtaján, csakhogyl belülről, mert ki akar menni? A legnagyobb bezártság idején, a pandémia hónapjaiban a magányos Ferenc igazi megjelenítője lett a kilépési kultúrának.

Solymári Dániel azt mutatja be, hogyan nyilvánul meg ez a kilépési kultúra azok irányában, akik kényszerűségből léptek ki életük megszokott keretei közül. A könyvnek legalább három jellegzetes vonása érdemel külön említést. Elsődlegesen az, hogy a viszonylag szűk terjedelmi keretek ellenére árnyalt és összetett kontextust rajzol meg Ferenc pápa elvándorlók és menekültek világnapján mondott beszédeinek megértéséhez. A katolikus egyházfők migrációval kapcsolatos állásfoglalásainak bemutatásán túl ehhez a kontextushoz tartozik magának a világnapnak a története, de ennek felvázolá-

sánál nagyobb jelentősége van annak, ahogyan Ferenc pápa hivatalos („apostoli”) útjait tekinti át és elemzi a szerző. Az áttekinthető táblázatban is összefoglalt utazási adatok olyan következtetések levonását teszik lehetővé, amelyek még a vatikáni külpolitikát közelebbről ismerők számára sem feltétlenül magától értődők: az olvasó tájékoztatást kap arról, hogy Ferenc látogatást tett a Közép-afrikai Köztársaságba, s ezzel ő lett az első egyházfő, aki aktív háborús területre utazott. Felkeresett olyan országokat, amelyekben korábban nem járt pápa, például Bahreint és Dél-Szudánt, de előtte még az Arab-félszigeten sem fordult meg Róma püspöke. Ezek az utak Ferenc pápa globális tudatának le nyomatai, és teljes összhangban van velük, hogy még a legünnepelesebb alkalmakkor, karácsonyi és húsvéti beszédeiben is kíméletlen őszinteséggel tekinti át a Föld tényleges helyzetét, számba véve a háborúkat és fegyveres konfliktusokat. Talán megemlíthető, hogy a könyv megjelenésének is közvetlen alkalmát jelentő 2023. áprilisi magyarországi útjával összefüggésben minden jel szerint pontosan az *Úton egy jobb világ felé* adatai és elemzései segítettek sokak számára Ferenc nemzetközi tevékenységének áttekintésében, s így módon a könyv meglátásai szerves részévé váltak a pápai látogatást övező érdeklődés nyomán kidolgozott mediális elemzések eszköztárának.

A könyv másik jellegzetes vonása az elemzésekhez használt módszerben jelölhető meg. A kritikai diskurzuselemzés kvalitatív elemzési stratégiái révén az *Úton egy jobb világ felé* egészen közel hajol az elvándorlók és úton levők világnapján mondott pápai beszédek konkrét szövegéhez, s nem egyszerűen csak nagy vonalakban rekonstruálja vagy összefoglalja a beszédek tartalmát, hanem az alkalmazott kifejezésekre, a vissza-visszatérő fordulatokra, sőt a szavak és kifejezések között megfigyelhető kapcsolatokra is figyelve kibontja a szövegek belső összefüggérendszerét, azt a szavakból, jelentésekből és utalásokból szövődő hálót, amelyre az „egyszerű” olvasás egyszerűen nem tud felfigyelni. Egy ilyen jelentérendszer érzékletes bemutatása nem éppen bevett eleme a teológiai gyakorlatnak, ám a könyv egyértelművé teszi, hogy a társadalomtudomány módszertana ebben az esetben termékenyen mozdítja elő a teológiai tartalom megértését, mi több: megmutatkozását. A könyvnek ezt az érdemét csak fokozza, hogy a szerző rámutat: a pápai beszédek nem maradtak minden jelentőségük ellenére is csupán pontszerű megnyilvánulások, hanem a Vatikán részéről egészen konkrét menekültpolitika kidolgozásának alapjául is szolgáltak, azaz olyan következményekkel jártak, amelyek közvetlenül formálták a hivatalos szentszéki szemléletet egy fokozódó figyelemben részesülő területen.

Végezetül érdemes kiemelni, hogy Solymári Dániel semmiféle ideológiai vagy szekuláris tengelyen sem kívánja elhelyezni Jorge Mario Bergoglio migrációval és migránsok-

A könyvnek ezt az érdemét csak fokozza, hogy a szerző rámutat: a pápai beszédek nem maradtak minden jelentőségük ellenére is csupán pontszerű megnyilvánulások, hanem a Vatikán részéről egészen konkrét menekültpolitika kidolgozásának alapjául is szolgáltak.

kal kapcsolatos állásfoglalásait. Arra a kérdésre, hogy valóban progresszív, már-már radikális-e a pápa „menekültpolitikája”, végső soron a könyv utolsó oldalán adja meg a választ, úgy fogalmazva, hogy Ferenc pápa „nem liberális”, de nem is „konzervatív”, hanem „radikálisan keresztény”. A könyv ennek az evangéliumi radikalitásnak az egyik igen jellegzetes elemét és vetületét mutatja be. Akik pedig figyelemmel kísérték a 2023 októberében zajló szinódusi eseményeket, alighanem felfigyeltek arra, hogy a befogadás, a védelmezés és az integráció programját hangsúlyozva Ferenc töretlenül folytatta korábbi migrációs „politikáját”. Ennek beható diakrón megismertetésével Solymári Dániel minden magyar érdeklődő számára lehetővé tette, hogy ne szakadjon el a globális katolicizmus folyamataitól és hangsúlyaitól, s még ha saját országában a katolikus állásfoglalástól különböző véleményekkel találkozunk is, módja nyíljon arra, hogy érintkezésben maradjon a katolikus egyház globális tudatával. Ki ne lenne hálás ezért?

Solymári Dániel: Úton egy jobb világ felé. Ferenc pápa menekültpolitikája, Budapest, Vigilia, 2023

In touch with the global consciousness of the Catholic Church

ABSTRACT

The book is dedicated to Pope Francis' migration politics. It gives evidence of the doctrinal continuity between the leaders of the Catholic Church in the 20th and 21st centuries and thus helps to understand the aims and doctrines of Pope Francis. The book provides an overview of the historical context of the papal talks delivered on the World Day of Migrants and Refugees, highlights the geographical pattern of the international activities of the pope from Argentina and, by using the method of discourse analysis, makes the hidden structure of the talks come to the fore.

KEYWORDS: migration, Pope Francis, doctrinal continuity, synod, Dániel Solymári

GÖRFÖL TIBOR | A Pécsi Tudományegyetem, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem és a Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola oktatója, a Vigilia folyóirat főszerkesztője, nő, négy gyermek apja.